

การแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีชีวิตที่ดีของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง Economic Problems Solving for Better Living of Ethnic Groups in Highland

♦ วรณดี สุทธินารากร

รองศาสตราจารย์ ดร.ประจำภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Wandee Sutthinarakorn

Associate Professor, Ph.D., Vocational Education Department, Faculty of Education,

Kasetsart University, E-mail: feduwdsu@ku.ac.th

Received: June 24, 2019; Revised: June, 28, 2019; Accepted: July 1, 2019

Abstract

The objectives of this research were to analyze economic circumstance of community and to solve the economic problem for better living of ethnic groups. Target groups were ethnic groups of Lua, Pga K'nyau and Lahu from five communities in Chiang Mai and Mae Hong Son provinces which consisted of 35 local researchers and 405 community members. This research applied Participatory Action Research methodology for problem solving of economic community in order to determine way of problem solving, test and learning reflection results. Research instruments were questionnaire, interviews, observations, public hearing and learning reflection. Quantitative data from questionnaire were analyzed by frequency and percentage. Qualitative data from interviews, observations and public hearing were analyzed by Content Analysis and verified by key informants and community members respectively.

The results of this research found that ethnic groups from four-fifths communities, more than 50%, have possessed land of one to ten Rais while another from one-fifths communities, more than 80%, does not have their own land. Their income was in the ranged of 40,000 to 80,000 baht per year which is insufficient for living. Therefore, the ethnic groups accompanied to work for plant culture improvement with food safety project as well as organic agriculture by expanding to animal husbandry and weaving in order to increase income for community members. In addition, they built their own local market in communities and expanded towards external markets. Whilst, fair business relationship and responding for consumer safety are considered, in line with building environmental conservation structured by networking of local member from upstream, middle stream and downstream. Significant strategies that they used for building changes, were the connection of old and new generation based on roots of their

community culture, relationship with government authority was also built by seeking and combining the local demands in government projects, and drive government mechanism to increasingly meet community demand and emerged in the form of community development plans in district level.

Keywords: Economic Problem, Better Living, Ethnic Groups, Highland

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจของชุมชน และแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจเพื่อนำไปสู่การดำรงอยู่อย่างมีชีวิตที่ดีของกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่มชาติพันธุ์เลอเวือะ ปกาเกอญอ และลาหู่ญ ใน 5 หมู่บ้าน ของจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 405 คน และนักวิจัยท้องถิ่นจำนวน 35 คน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการวิเคราะห์ปัญหาในภาคเศรษฐกิจของชุมชน อันนำไปสู่การกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา ทดลองแก้ไขปัญหา และสะท้อนผลการเรียนรู้ร่วมกัน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต การเปิดเวทีชุมชน และการสะท้อนผลการเรียนรู้ ข้อมูลจากแบบสอบถามวิเคราะห์ด้วยค่าความถี่และร้อยละ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต การเปิดเวทีชุมชน วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ด้วยการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากคนในชุมชน และผู้นำชุมชนที่เป็นบุคคลสำคัญ

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ 4 ใน 5 หมู่บ้านมากกว่าร้อยละ 50 มีพื้นที่ทำกิน 1-10 ไร่ ส่วนอีก 1 ใน 5 หมู่บ้านมากกว่าร้อยละ 80 ไม่มีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง ส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ในช่วง 40,000-80,000 บาท ต่อปีซึ่งไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ กลุ่มชาติพันธุ์จึงร่วมกันทำโครงการปรับปรุงการปลูกพืชในระบบอาหารปลอดภัยไปจนถึงระบบเกษตรอินทรีย์ โดยขยายไปสู่การเลี้ยงสัตว์ และการทอผ้าเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน ผู้ผลิตได้เปิดพื้นที่การจำหน่ายในระดับชุมชนและขยายไปสู่ตลาดภายนอก โดยสร้างสัมพันธภาพในทางการค้าที่ยึดธรรมและรับผิดชอบต่อความปลอดภัยของผู้บริโภค รวมทั้งคนในชุมชนได้สร้างโครงการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ กลยุทธ์สำคัญที่ชุมชนใช้ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงคือ การใช้ฐานวัฒนธรรมชุมชนเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ในชุมชน และเชื่อมร้อยความสัมพันธ์กับคนระหว่างชุมชน รวมไปถึงเชื่อมความสัมพันธ์กับองค์กรภาครัฐโดยผสานความต้องการของชุมชนเข้ากับโครงการภาครัฐ ตลอดจนขับเคลื่อนให้กลไกของรัฐตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนมากขึ้นจนปรากฏอยู่ในรูปของแผนงานการพัฒนาชุมชนในระดับตำบล

คำสำคัญ : ปัญหาทางเศรษฐกิจ การดำรงอยู่อย่างมีชีวิตที่ดี กลุ่มชาติพันธุ์ พื้นที่สูง

บทนำ

ปัญหาใหญ่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่สูงคือ การขาดความมั่นคงทางอาชีพ อันเนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ล้วนแต่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง การปลูกพืชหมุนเวียนในอดีตกลายเป็นตำนานที่ได้รับการกล่าวขานถึงในทางลบว่าเป็นการปลูกพืชแบบเร่ร่อน แม้ความจริงในวันนี้วิถีของกลุ่มชาติพันธุ์จะได้รับความเข้าใจมากขึ้น การเรียกขานชาวเขาในอดีตจึงถูกเปลี่ยนไปหลายครั้ง เช่น ชาวเขา ชาวไทยภูเขา คนชายขอบ จนถึงกลุ่มชาติพันธุ์ ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่ป่าสงวน ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าสงวนและยังคงรักษาวัฒนธรรมของการปลูกพืชหมุนเวียนเอาไว้ โดยยังคงหมุนเวียนอยู่ในพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่จำกัด

ความตึบตันของการประกอบอาชีพเนื่องจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (Monoculture) ที่แทรกซึมเข้ามาในวิถีชีวิตของคนในชุมชนภายใต้การส่งเสริมของผู้ประกอบการภายนอกที่เป็นผู้กำหนดชนิดพืชและผลผลิต เป็นเหตุให้คนหนุ่มสาวในชุมชนต้องออกจากหมู่บ้านเพื่อเดินทางไปรับจ้างและแสวงหาอาชีพอื่นนอกชุมชน ในชุมชนจึงมีเพียงผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชนบางส่วนที่ยังดำรงชีวิตในชุมชนอยู่ได้ ความยากลำบากในการดำรงอาชีพเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้เยาวชนจำนวนมากพลัดหลงไปในกระบวนการค้ายาเสพติดและค้ามนุษย์ ปัญหาความมั่นคงในอาชีพที่เผชิญจึงยากที่จะนำไปสู่การมีชีวิตที่ดี (Pirlmon, T., 2012) ด้วยเหตุของความยากลำบากในการสร้างรายได้และขาดความพึงพอใจในงาน (Probst, 2002) และอยู่ในภาวะที่ต้องหางานใหม่ตลอดเวลา (Gregg, and Wadsworth, 1989)

ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ 3 เผ่าคือ 1) เผ่าเลอเวีะในพื้นที่บ้านป่าแป๋ อำเภอมะเข่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน 2) เผ่าปกากะญอในพื้นที่บ้านดอกแดง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ บ้านหนองเต่า อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ และบ้านขุนอมลอง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เผ่าลาหู่ในพื้นที่บ้านจะโบ-ปะสี อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพ คนหนุ่มสาวในพื้นที่ยังคงเดินทางไปทำงานรับจ้างในเขตเมือง ทำให้ห่างเหินจากครอบครัวและญาติพี่น้อง ส่วนพ่อแม่ผู้ปกครองของคนหนุ่มสาวยังคงทำงานในภาคเกษตรกรรมและยังเผชิญกับภาวะรายได้ไม่พอกับรายจ่าย เป็นเหตุให้กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เผชิญกับภาวะตึบตันทางเศรษฐกิจจนส่งผลให้การดำรงอยู่มีความยากลำบากและไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร ดังนั้น การวิเคราะห์สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจของชุมชนที่แสดงความสัมพันธ์ของปัญหาและสาเหตุของปัญหาจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างถูกวิธีเพื่อนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีบนแผ่นดินเกิดของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่สูง ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมด้านการปกครอง และกิจกรรมประเพณี ของประเทศแอฟริกาใต้ กล่าวไว้ว่า การส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นได้ร่วมมือกันทำงานในภาคการผลิตและการจำหน่ายจนประสบผลสำเร็จในการสร้างผลได้บนแผ่นดินที่อยู่อาศัย ซึ่งผลได้อยู่ในรูปของตัวเงินและไม่ใช่ว่าตัวเงิน ได้แก่ สุขและความสะดวกสบายในงาน มีความหมายต่อการมีชีวิตที่ดีบนแผ่นดินที่อยู่อาศัยของตนเอง (Department of Cooperative Governance and Traditional Affairs, 2016) โดยการดำเนินการกลุ่มชาติพันธุ์ผู้เป็นเจ้าของปัญหาควรได้มีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหาและกำหนดแนวทางในการแก้ไขด้วยตนเอง พร้อมลงมือปฏิบัติเพื่อสร้างประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจของชุมชน
2. เพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจเพื่อนำไปสู่การดำรงอยู่อย่างมีชีวิตที่ดีของกลุ่มชาติพันธุ์

การทบทวนวรรณกรรม

เศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมการผลิตที่เชื่อมโยงกับการบริโภคในรูปของการจำหน่ายจ่ายแจกที่คนในท้องถิ่นชุมชนได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมกันเป็นเจ้าของ เศรษฐกิจชุมชนมีรากฐานมาจากศักยภาพของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชน หรือทุนในชุมชน เช่น วัฒนธรรม ประเพณี สภาพภูมิประเทศ ความหลากหลายทางทรัพยากรที่มีอยู่ เศรษฐกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญคือ ครอบคลุมเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวยุคปัจจุบันเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการอยู่รอดของครอบครัวต่อความพอเพียง และต่อความสามารถในการพึ่งตนเอง ตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนเป็นตัวของตัวเอง มีพลวัต และสามารถที่จะอยู่รอดด้วยตัวเองได้ พัฒนาเคียงคู่ไปกับพัฒนาการของระบบทุนนิยม (Siwichailamphan, T., 2015) สอดคล้องกับการอธิบายความหมายของกระทรวงความร่วมมือด้านการปกครอง และกิจกรรมประเพณี ของประเทศแอฟริกาใต้ ที่อธิบายว่า การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนคือ การส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นได้ร่วมมือกันทำงานในภาคการผลิตและการจำหน่ายจ่ายแจกจนประสบผลสำเร็จทางเศรษฐกิจและเติบโตอย่างยั่งยืนโดยมีความหมายต่อการยกระดับชีวิตที่ดีบนแผ่นดินที่อยู่อาศัยของตนเอง ทั้งนี้เศรษฐกิจชุมชนที่ก่อให้เกิดรายได้อยู่ในรูปของตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน เช่น ความพึงพอใจในงาน ความสุขจากการทำงาน (Department of Cooperative Governance and Traditional Affairs, 2016)

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีเป้าหมายสำคัญคือ (Siwichailamphan, T., 2015).

- 1) การพัฒนาขีดความสามารถของคนในครอบครัว และชุมชน จากการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้
- 2) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามศักยภาพของตนเอง ให้ประชาชนในชุมชนมีความอยู่ดี
- 3) การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้ยั่งยืน รวมถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถดำรงสืบไปจนถึงลูกหลาน

การดำรงอยู่อย่างมีชีวิตที่ดี

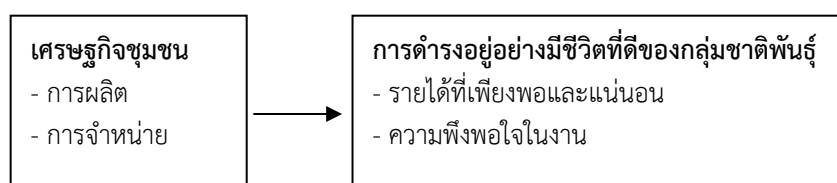
การดำรงอยู่ (Survival) หมายถึง การมีชีวิตอยู่ หรือมีชีวิตรอด ซึ่งเกิดขึ้นได้ด้วยความมั่นคงในอาชีพ บุคคลมีรายได้ที่เพียงพอและมีความพึงพอใจในงาน (Probst, 2002) หากบุคคลขาดเสถียรภาพในการทำงาน จะทำให้สามารถทำงานเพื่อประกอบอาชีพในลักษณะที่ชั่วคราวหรือบางช่วงเวลา หรืออยู่ในภาวะที่ต้องหางานให้ตัวเองอยู่ตลอดเวลา (Gregg, and Wadsworth, 1989) การที่รัฐบาลจะสร้างความมั่นคงทางสังคมจะต้องทำให้คนในสังคมมีความมั่นคงในอาชีพและมีชีวิตที่ดี โดยการปรับปรุงรายได้และสวัสดิการให้กับคนในชาติให้

เพียงพอและมีความแน่นอน ความมั่นคงทางอาชีพมักถูกออกแบบเพื่อลดโอกาสในการตกงานของคนในสังคม รวมทั้งออกแบบเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับคนในสังคม ทั้งนี้ความมั่นคงในอาชีพมีความหมายต่อการมีชีวิตที่ดี (Pirlmon, T., 2012)

สรุป ความมั่นคงในอาชีพหมายถึง ความพึงพอใจในงานที่มีอันนำมาซึ่งรายได้ที่เพียงพอและแน่นอน ซึ่งสนับสนุนการมีชีวิตที่ดีทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและอนามัยสิ่งแวดล้อม

จากการทบทวนเอกสารได้สังเคราะห์กรอบคิดในการวิจัยดังรูปที่ 1

กรอบแนวคิดในการวิจัย



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

นิยามศัพท์

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมการผลิตที่เชื่อมโยงกับการจำหน่ายของสมาชิกกลุ่มในชุมชนที่ก่อให้เกิดมูลค่าทั้งในรูปตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน

การดำรงอยู่อย่างมีชีวิตที่ดี หมายถึง การมีชีวิตอยู่ด้วยความมั่นคงทางอาชีพ โดยมีรายได้ที่เพียงพอและแน่นอน รวมทั้งมีความพึงพอใจในงานที่ทำ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนนำไปสู่ความมั่นคงในอาชีพและการมีชีวิตที่ดีของคนในชุมชน อันมีความหมายต่อการดำรงอยู่บนแผ่นดินเกิด
2. ตัวอย่างของคนในชุมชนที่สามารถสร้างความมั่นคงในอาชีพและความหมายต่อการดำรงอยู่เป็นแรงจูงใจที่ดึงดูดเยาวชน คนหนุ่มสาวที่เดินทางออกนอกท้องถิ่นไปรับจ้างตามหัวเมืองต่าง ๆ ได้หวนคืนถิ่น และสามารถสร้างครอบครัวอยู่ในแผ่นดินเกิด

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยการสร้างนักวิจัยท้องถิ่นเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาในภาคเศรษฐกิจร่วมกับคนในชุมชน อันนำไปสู่การกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา ทดลองแก้ไขปัญหา และสะท้อนผลการเรียนรู้ร่วมกัน

กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์เลอเวีอะ ปกาเกอญอ และลาหู่ญี คือ

1. นักวิจัยท้องถิ่น จำนวน 5 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 7 คนรวม 35 คน
2. สมาชิกในชุมชนจำนวน 5 หมู่บ้าน 405 ครอบครัว

พื้นที่เป้าหมาย

- หมู่บ้านป่าแป๋ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์เลอเวี้อะ
- หมู่บ้านดอกแดง ตำบลบ่อสสี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ
- หมู่บ้านหนองเต่า ตำบลแม่วิน อำเภอแม่ว่าง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ
- หมู่บ้านขุนอมลอง ตำบลยั้งเมิน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ
- หมู่บ้านจาโบและหมู่บ้านปะสี ตำบลแม่ฮาด อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ญี

เทคนิคและเครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ คือ แบบสอบถามในภาคการผลิต และการจำหน่าย เสริมด้วยการสัมภาษณ์ (Interviews) และการสังเกต (Observations) ผลของการวิเคราะห์สถานการณ์นำไปสู่การเปิดเวทีชุมชน (Public Hearing) เพื่อสะท้อนปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น และค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา แนวทางในการแก้ไขถูกนำไปสู่การทดลองปฏิบัติโดยใช้กระบวนการสะท้อนผล (Reflection) เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้จากการปฏิบัติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากแบบสอบถามวิเคราะห์ด้วยค่าความถี่และร้อยละ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ การสังเกต เวทีชุมชนและการสะท้อนผลจากการปฏิบัติ วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล (Verification) ด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) จากสมาชิกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Member Check) คือ นักวิจัยท้องถิ่น คนในชุมชน และผู้นำชุมชนที่เป็นบุคคลสำคัญ (Key Informants)

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีข้อค้นพบดังนี้

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจของชุมชน ประกอบด้วยการผลิต การถือครองที่ดิน และรายได้จากการผลิต

- สถานการณ์ทางการผลิตพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 5 หมู่บ้านยังชีพด้วยวิธีการเกษตร โดยเกษตรกรหมู่บ้านขุนอมลอง หมู่บ้านดอกแดง และหมู่บ้านหนองเต่า ส่วนใหญ่ปลูกพืชเมืองหนาว ส่วนเกษตรกรหมู่บ้านจาโบและหมู่บ้านปะสี หมู่บ้านป่าแป๋ ส่วนใหญ่ปลูกข้าวโพดซึ่งปลูกในระบบเชิงเดี่ยว ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การประกอบอาชีพทางการเกษตรของกลุ่มชาติพันธุ์ ปกาเกอญอ เลอเวือะ และลาหู่ ใน 5 พื้นที่

พื้นที่	การประกอบอาชีพทางการเกษตร
หมู่บ้าน ขุนอมลอง	เกษตรกรปลูกเสาวรส สตรอเบอร์รี่ ชูคินี กาแฟ และถั่วแขก จำนวน 23 ครอบครัว ผลผลิตที่ได้จำหน่ายให้กับโครงการหลวง ส่วนอีก 2 ครอบครัวปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อในหมู่บ้าน
หมู่บ้าน ดอกแดง	เกษตรกรปลูกเสาวรสนิทรีย จำนวน 22 ครอบครัว ปลูกเสาวรสนิทรียและมะเขือเทศ จำนวน 13 ครัวเรือน ทั้ง 2 กลุ่มส่งผลผลิตให้กับโครงการหลวง โดยเกษตรกรที่เหลืออีก 45 ครัวเรือนปลูกมะเขือเทศ กะหล่ำปลี ข้าวโพด โดยในรอบการผลิตใช้ปุ๋ยเคมีและ สารเคมีทางการเกษตร ผลผลิตที่ได้จำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลาง
หมู่บ้าน หนองเต่า	เกษตรกรทั้งหมดปลูกพืชเมืองหนาว เช่น สลัดแก้ว สลัดใบ สลัดแดง แครอท สุกินี สตรอเบอร์รี่ เสาวรส บลูเบอร์รี่ หอมญี่ปุ่น กาแฟ ปลูกดอกไม้ เช่น ดอกพิกอส เยียเบร่า เบญจมาศ ดอกผักขม ผลผลิตที่ได้ส่งให้กับโครงการหลวงและพ่อค้าคนกลาง
หมู่บ้านจะโบ และหมู่บ้านปะสี	เกษตรกรส่วนใหญ่ยังชีพด้วยการเดินทางไปปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์บริเวณชายแดนพม่า โดยปล่อยทิ้งไว้จนถึงช่วงเก็บเกี่ยวโดยไม่ได้อยู่เฝ้าไร่ ทำให้ผลผลิตกว่าครึ่งถูกบุคคลที่ ไม่ใช่เจ้าของเก็บเกี่ยว
หมู่บ้านป่าแป้	เกษตรกรทำไร่ข้าวโพด ปลูกผัก และปลูกข้าวไว้กิน ผลผลิตที่ได้จำหน่ายให้กับโครงการ หลวงและพ่อค้าคนกลาง

2. สถานการณ์ของการถือครองที่ดินพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมดไม่มีที่ดินที่เป็นเอกสารสิทธิ์ พื้นที่
ทำกินทั้งหมดเป็นพื้นที่ในเขตป่าสงวน การถือครองที่ดินเป็นเพียงการถือครองเพื่อทำการเกษตรเท่านั้น ส่วนคน
ที่ไม่มีที่ดินทำกินหมายถึงผู้ที่ไม่ได้ครอบครองพื้นที่ที่สามารถทำการเกษตรได้ กลุ่มชาติพันธุ์ในหมู่บ้านจะโบและ
บ้านปะสีไม่มีที่ดินทำกินถึงร้อยละ 80.8 ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์ในหมู่บ้านป่าแป้ไม่มีที่ดินทำกินร้อยละ 34.1
ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์ในหมู่บ้านขุนอมลอง บ้านดอกแดง และบ้านหนองเก่าที่มีที่ดินสำหรับการเกษตรในระดับ
1-10 ไร่ต่อครัวเรือน ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าเกษตรกรกลุ่มที่มีที่ดินจำนวนนี้เลือกการปลูกพืชเชิงเดี่ยว
(Monoculture) ที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของพ่อค้าคนกลางหรือผู้ประกอบการที่มีอำนาจในการ
กำกับการตลาดของคนในชุมชน ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การถือครองที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์เพื่อทำการเกษตรของกลุ่มชาติพันธุ์ ปกาเกอญอ เลอเวือะ และลาหู่ญ ใน 5 พื้นที่

พื้นที่	การถือครองที่ดินต่อครอบครัว			
	ไม่มีที่ดินทำกิน	1 - 10 ไร่	11 - 20 ไร่	รวม
	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
หมู่บ้านขุนอมลอง	-	23 (92.0)	2 (8.0)	25 (100.0)
หมู่บ้านดอกแดง	-	42 (52.5)	38 (47.5)	80 (100.0)
หมู่บ้านหนองเต่า	-	37 (61.7)	23 (38.3)	60 (100.0)
หมู่บ้านจะโอบและหมู่บ้านปะสี	21 (80.8)	5 (19.2)	-	26 (100.0)
หมู่บ้านป่าแป้	14 (34.1)	37 (65.9)	-	41 (100.0)

3. สถานการณ์ทางด้านรายได้พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์หมู่บ้านขุนอมลอง หมู่บ้านหนองเต่า หมู่บ้านจะโอบ และหมู่บ้านปะสี และหมู่บ้านป่าแป้ ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีเพียง 40,000-80,000 บาทเท่านั้น ยกเว้นหมู่บ้าน ดอกแดงที่คนส่วนใหญ่มีรายได้มากกว่า 100,000 บาท (ร้อยละ 55.0) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 รายได้จากการปลูกพืชของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ เลอเวือะ และลาหู่ญ ใน 5 พื้นที่

พื้นที่ศึกษา	รายได้เฉลี่ยต่อปี			รวม
	40,000-80,000 บ.	80,001-100,000 บ.	> 100,000 บ.	
	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)	จำนวน (ร้อยละ)
หมู่บ้านขุนอมลอง	21 (84.0)	2 (8.0)	1 (4.0)	25 (100.0)
หมู่บ้านดอกแดง	36 (45.0)	0 (0.0)	44 (55.0)	80 (100.0)
หมู่บ้านหนองเต่า	34 (56.7)	4 (6.7)	22 (36.6)	60 (100.0)
หมู่บ้านจะโอบและหมู่บ้านปะสี	19 (70.4)	7 (25.9)	0 (0.0)	26 (100.0)
หมู่บ้านป่าแป้	23 (45.1)	20 (39.2)	8 (15.7)	51 (100.0)

ตอนที่ 2 การแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจเพื่อนำไปสู่การดำรงอยู่อย่างมีชีวิตที่ดีของกลุ่มชาติพันธุ์

1. ผู้วิจัยนำผลการศึกษาถูกสะท้อนสู่เวทีชุมชนเพื่อวิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐกิจ กลุ่มชาติพันธุ์ เห็นพ้องต้องกันว่าในวิถีการผลิตที่เป็นอยู่เรียกได้ว่าไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพเท่าที่ควร เนื่องจากผลผลิตที่ได้ไม่สามารถสร้างรายได้ที่เพียงพอต่อการมีชีวิตที่ดี สาเหตุของปัญหาเกิดขึ้นทั้ง 2 ทางคือคุณภาพของผลผลิตยังไม่ได้มาตรฐานและกลไกทางการตลาดที่เกษตรกรกลุ่มชาติพันธุ์ไม่สามารถกำกับหรือควบคุมได้ ดังตารางที่ 4 ในที่สุดกลุ่มชาติพันธุ์ได้ร่วมกันกำหนดแผนการพัฒนาและปรับปรุงระบบการผลิตและการตลาด ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์ปัญหาในสถานการณ์ของการผลิต

พื้นที่ศึกษา	การวิเคราะห์ปัญหาในสถานการณ์ของการผลิต
หมู่บ้านขุนอมลอง	ในภาคการผลิตพบปัญหาการผลิตอาหารปลอดภัยเนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมียังไม่ถูกวิธี ขณะเดียวกันผลผลิตยังถูกผูกขาดจากพ่อค้าคนกลางและกลุ่มธุรกิจเอกชนที่มีบทบาทในการสนับสนุนปัจจัยการผลิตให้กับคนในชุมชนและมีข้อผูกพันในการจำหน่ายผลผลิต สมาชิกในชุมชนเห็นว่าควรค้นหาตลาดทางเลือกอื่นที่เป็นช่องทางในการจำหน่ายผลผลิตโดยสร้างความหมายของการผลิตอาหารปลอดภัยให้เชื่อมโยงกับการตลาดที่ยุติธรรม
หมู่บ้านดอกแดง	ในสถานการณ์ทางการผลิตของคนในหมู่บ้านดอกแดงพบว่าการผลิตอาหารไม่ปลอดภัยมาจากปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตรจำนวนมากที่ไหลมาจากพื้นที่ต้นน้ำ ชุมชนเห็นว่าควรมีกลไกการบริหารจัดการดิน น้ำ ป่าร่วมกันระหว่างชุมชนเพื่อนำไปสู่การผลิตในระบบอาหารปลอดภัยเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณที่มีความหมายของการผลิตที่ปลอดภัยและสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้บริโภค
หมู่บ้านหนองเต่า	หมู่บ้านหนองเต่าเป็นหมู่บ้านที่มีสถานการณ์เดียวกันกับบ้านขุนอมลอง แนวทางการแก้ไขปัญหาลังอยู่ในทิศทางเดียวกัน
หมู่บ้านจะโอบและหมู่บ้านปะสี	ปัญหาข้อจำกัดของที่ดินทางการเกษตร กลุ่มคนในชุมชนจึงเห็นว่าควรพัฒนาอาชีพจากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น มากกว่าการเดินทางไปทำการเกษตรในพื้นที่ที่ห่างไกล
หมู่บ้านป่าแป้	กลุ่มเกษตรกรในชุมชนเห็นว่าสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนไม่ยากล้าบากจนเกินไป แต่การบริหารจัดการอาชีพการเกษตรที่เชื่อมโยงกับการตลาดจะนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ในภาพรวมคนในชุมชนทั้ง 5 พื้นที่ได้ช่วยกันสร้างคำว่า “เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ” ซึ่งหมายถึงระบบการผลิตที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม คำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค โดยผลผลิตเหล่านี้เชื่อมโยงถึงผู้บริโภคในช่องทางที่สั้นลง ซึ่งหมายถึง ผู้ผลิตและผู้บริโภคได้มีโอกาสพบปะพูดคุยบอกเล่าเรื่องราวของวิถีการผลิตและวิถีแห่งวัฒนธรรม โดยพื้นที่ของการจำหน่ายสินค้าเป็นพื้นที่ที่อาจสร้างขึ้นหรือกลุ่มเพื่อนที่มีแนวคิดเดียวกัน ซึ่งเป็นพื้นที่ของตลาดทางเลือกมากกว่าตลาดกระแสหลักที่กลุ่มทุนเป็นเจ้าของพื้นที่ พื้นที่ทางการตลาดที่เกิดขึ้นเรียกว่าตลาดเชิงสัมพันธ์ภาพที่จำหน่ายจ่ายแจกในราคาที่ยุติธรรม

ตารางที่ 5 แผนการปรับปรุงการผลิตและการตลาด

พื้นที่ศึกษา	แผนการผลิต
หมู่บ้านขุนอมลอง	การผลิตอาหารปลอดภัยให้เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกเพื่อยกระดับสู่เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณของชนเผ่าปกากะญอ
หมู่บ้านดอกแดง	การบริหารจัดการดิน น้ำ ป่าและระบบเกษตรทางเลือกเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ
หมู่บ้านหนองเต่า	การบริหารจัดการอาชีพเกษตรวัฒนธรรมและตลาดทางเลือกเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ
หมู่บ้านจะโบและ หมู่บ้านปะสี	การพัฒนาอาชีพทางเลือกจากภูมิปัญญาเพื่อเชื่อมโยงไปสู่เศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่
หมู่บ้านป่าแป๋	การสร้างกลไกบริหารจัดการอาชีพเกษตรวัฒนธรรมและตลาดทางเลือกเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณให้กับกลุ่มชาติพันธุ์เลอเวีอะ

2. ผลการสร้างการเปลี่ยนแปลงมีดังนี้

2.1 หมู่บ้านขุนอมลองได้รับสมัครสมาชิกเข้าร่วมโครงการปลูกผักปลอดสารเคมีเพื่อสุขภาพที่ดีของคนในชุมชนและผู้บริโภค และขยายได้ขยายโครงการเพิ่มอีก 3 โครงการคือ โครงการเลี้ยงสัตว์ โครงการทอผ้าเพื่อสร้างรายได้เสริม และโครงการฟื้นฟูการปลูกกาแฟและใบชา ทั้งนี้ตลอดการดำเนินกิจกรรมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ และด้วยกระบวนการเรียนรู้ทำให้เกิดการสร้างควมหมายของการปลูกกาแฟและชาที่อธิบายความหมายของการปลูกด้วยคุณค่าทางวัฒนธรรม และได้นำคุณค่าทางศาสนาหนุนนำกระบวนการผลิตในระบบเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ

2.1.1 โครงการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารเพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนขุนอมลอง โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ฟื้นฟูแหล่งอาหารธรรมชาติตามลำห้วย หนอง บึง ปลูกหน่อไผ่ หน่อแข หน่อไม้บง หยวกกล้วย เพาะสำ กี่ลอสำ หัวปลี วานชนิดต่าง ๆ ปลา เขียด มดแดง ต้นดอกเสี้ยว ดอกจิวป่า มะเขือพวง และรักษาแหล่งสัตว์น้ำ (เขียด ปู ปลา)
- 2) ปลูกพืชหลักเพื่อจำหน่ายให้กับตลาดภายนอกคือ ถั่วแระ ถั่วแขก และสตอเบอรี่ โดยปลูกในระบบปลอดสารเคมี
- 3) ผลิตอาหารตามฤดูกาล เช่น ผักกูด เพาะสำ กี่ลอสำ กี่ไถ่เต้าะ กะลอมเต้าะ หยวกกล้วย หัวปลี รอยตีนหมาน้อย ยอดฟักทอง เผือกเขี้ยว มันมือเสือ ผักกาดขม ฮอยเคาเต้าะ มะลิ้นไม้ มะระขึ้นก เป็นต้น
- 4) ปลูกผักสวนครัวเพื่อไว้รับประทานในครัวเรือน

2.1.2 โครงการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อผลิตอาหารโปรตีนและสร้างรายได้และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชน โดยการเลี้ยงหมู ไก่ เป็นการเลี้ยงแบบธรรมชาติไว้เป็นอาหารในครัวเรือน และเลี้ยงวัวควายไว้เป็นรายได้ของครอบครัว ส่วนมูลวัวควายใช้เป็นปุ๋ยอินทรีย์

2.1.3 โครงการฟื้นฟูและเพิ่มมูลค่าผ้าทอสตรีบ้านขุนอมลอง เพื่อสร้างรายได้ทดแทนการทำเกษตรเคมีที่มีมาแต่เดิม โดยเริ่มต้นกับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาเดิมอยู่แล้ว

2.1.4 โครงการฟื้นฟูสวนชาและส่งเสริมการปลูกกาแฟและการแปรรูปเพื่อสร้างอาชีพทางเลือกชุมชนขุนอมลอง โดยมีจุดหมายเพื่อสร้างรายได้ทดแทนจากการเกษตรที่ใช้สารเคมี

ผลของการดำเนินโครงการพบว่า การยกระดับการผลิตที่มีคุณภาพยังไม่สามารถสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นมากนัก เนื่องจากยังไม่สามารถเชื่อมโยงกับตลาดที่เป็นธรรมได้เท่าที่ควร แต่การดำเนินงานเริ่มก่อรูปจากการมีรายได้จากหลายแหล่ง แต่ท่ามกลางกระบวนการเปลี่ยนแปลงได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคน 3 กลุ่มคือ

1) กลุ่มผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) นักวิจัยท้องถิ่นสะท้อนว่ารับทราบถึงอารมณ์ความรู้สึกที่ผู้อาวุโสที่มีความรัก ความผูกพันต่ออาชีพดั้งเดิมและความผูกพันต่อถิ่นเกิด “การอยู่กับวัว ควายและสวนเมี่ยงทำให้เราได้สัมผัสกลิ่นหอมและความอบอุ่นของธรรมชาติรอบตัว” “การเลี้ยง วัว ควายเป็นธนาคารที่มีชีวิตให้กับครอบครัว” “เรามีที่นา ที่สวน บ้านที่ถาวรเพราะรายได้จากการเลี้ยงวัว ควายและการทำสวนเมี่ยง” การทำอาชีพแบบพอเพียงและเป็นมิตรกับธรรมชาติทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีความสุขและคลายความเหงา “วัว ควาย นอกจากสร้างรายได้แล้ว ยังเป็นเพื่อนและทำให้ไม่เหงา” การทำสวนเมี่ยงเป็นความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีมาอย่างเนิ่นนาน “ใบทุกใบ กิ่งทุกกิ่งของต้นชา นั้นมีความหมายต่อชีวิตเรา”

2) กลุ่มวัยกลางคน (35-59 ปี) ชาวชุมชนสรุปว่าเป็นชีวิตที่ต้องเดินสองขา ขาแรกคือ ทำการเกษตรแบบเดิมคือ เป้าหมาย คือ ปลูกไว้กิน ส่วนขาที่สองคือ การเกษตรแบบใหม่ เป้าหมายคือ ปลูกไว้เพื่อขาย โดยขยายจิตสำนึกที่ต้องรับผิดชอบชีวิตผู้บริโภคร “เราทำเกษตรวัฒนธรรม ตลาดวัฒนธรรม ต้องมีจรรยาบรรณ” การขับเคลื่อนเบื้องต้นคือ เริ่มต้นจากกลุ่มเล็ก ๆ ที่สนใจ มีทีมนักวิจัยท้องถิ่นเป็นพี่เลี้ยง และพบปะแลกเปลี่ยนปัญหาและวิธีการแก้ไข มีการไตร่ตรองทางความเชื่อ วัฒนธรรม และปรับทัศนคติของชาวบ้านในการผลิตอาหารในลักษณะของ Slow Food พัฒนาอาหารสัตว์และใช้วิธีการเลี้ยงแบบใหม่ที่มีคุณภาพมากขึ้น

3) คนรุ่นใหม่ (อายุ 16-34 ปี) เป็นเกษตรกรที่ผลิตพืชตามฤดูกาล หน้าฝนทำการเกษตร ส่วนหน้าแล้งรับจ้างในเมือง กลุ่มนี้เป็นเกษตรกรที่มีที่ดินและมีน้ำตลอดปี สามารถพัฒนาผลผลิตตามที่ตลาดต้องการ รวมทั้งบริหารจัดการตลาดทางเลือกที่พอเหมาะกับสินค้าของเกษตรกร ส่วนในระบบการผลิตสามารถดำเนินกิจกรรมที่สร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การทำบรรจุภัณฑ์

บทสรุปของการเรียนรู้ของคนแต่ละรุ่นนำไปสู่ความรู้ใหม่ของคนในชุมชน 3 ประการคือ

- 1) ในระบบการผลิตของภาคเกษตรกรรมมีความเชื่อที่ปฏิบัติผ่านพิธีกรรม ทำให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน ซึ่งวิถีแห่งวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นแกนหลักที่ทุกคนยึดถือและปฏิบัติเป็นภูมิปัญญาที่ส่งผ่านมายาวนาน ซึ่งสามารถปรับใช้ให้เหมาะกับยุคสมัยหรือสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่เผชิญ
- 2) การเปิดโลกทัศน์ของคนรุ่นเก่า กลาง และใหม่ ทำให้การส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือหรือรับการฝึกอบรมมีความหมายต่อการนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชน พร้อมกันนั้นการปรับปรุงตนเองจากวิถีแห่งวัฒนธรรมเดิมสู่วิถีวัฒนธรรมใหม่โดยยึดวิถีวัฒนธรรมเดิมเป็นหลัก โดยพยายามส่งถ่ายองค์ความรู้ให้กับคนรุ่นใหม่
- 3) ความสำคัญของการมีชีวิตร่วมกันจึงกลายเป็นพลังภายในชุมชนที่ขับเคลื่อนและพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณให้ก้าวต่อไป โดยยึดและมั่นคงในวิถีแห่งเกษตรวัฒนธรรมที่เป็นทางเลือกใหม่จนกลายเป็นแบบแผนของชีวิต

2.2 บ้านดอกแดง จากปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาในภาคการผลิต รวมทั้งปัญหาทางการตลาดที่เกิดขึ้น คนในชุมชนได้ร่วมกันกำหนดโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนดังนี้

- 1) โครงการรื้อยรัดพลังความเชื่อและวัฒนธรรมผ่านทางพิธีกรรมเลี้ยงป่าต้นน้ำและประปาภูเขาบ้านดอกแดงเพื่อการฟื้นฟูสภาพดิน น้ำ ป่า
- 2) โครงการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์
- 3) โครงการฟื้นฟูการเลี้ยงสัตว์ (วัวควาย)
- 4) โครงการสร้างเครือข่ายอาสาสมัครเฝ้าระวังไฟป่าร่วมกันกับ 6 หมู่บ้านที่อยู่รายรอบ

ผลจากการทดลองปฏิบัติพบว่า โครงการรื้อยรัดพลังความเชื่อและวัฒนธรรมผ่านทางพิธีกรรมเลี้ยงป่าต้นน้ำและประปาภูเขาบ้านดอกแดงเพื่อการฟื้นฟูสภาพดิน น้ำ ป่า มีชาวบ้าน 128 ครอบครัวมาร่วมกันทำพิธีเลี้ยงผืนน้ำที่ขุนต้นน้ำแม่โถน้อย แม่โถหลวง ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดมานานถึง 30 ปี การเริ่มต้นครั้งใหม่นี้ได้เชื่อมร้อยให้คนทุกศาสนา ได้แก่ ผู้นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และผู้นับถือผีซึ่งเป็นศาสนาเดิมมาร่วมในพิธี รวมทั้งเกี่ยวร้อยคนทุกเพศ ทุกวัยมาร่วมกันเพื่อเปิดพื้นที่ในการถ่ายทอดความรู้และความเชื่อให้กับเด็กและเยาวชนผ่านพิธีกรรมที่คนในชุมชนยึดถือปฏิบัติมานาน และถือเป็นต้นทางของความร่วมมือในการทำโครงการต่าง ๆ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชน ส่วนโครงการเกษตรอินทรีย์เป็นโครงการปลูกผักพื้นบ้านโดยสร้างสำนึกที่ต้องกลับใจรับผิดชอบต่อธรรมชาติที่เป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต มีจิตสำนึกและรับผิดชอบต่อชีวิตผู้บริโภค และสำนึกถึงผลกระทบต่อสุขภาพตัวเอง และสำนึกถึงความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากร นอกจากนี้การฟื้นฟูอาชีพดั้งเดิมคือ การเลี้ยงวัว ควาย ซึ่งเป็นอาชีพอิสระ ผู้เลี้ยงสามารถกำหนดราคาเองได้ โดยตลาดอยู่ทั้งในชุมชนซึ่งมีการซื้อขายอยู่ตลอดเวลาเนื่องจากเป็นสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารในพิธีกรรม รวมทั้งยังเป็นที่ต้องการของตลาดนอกชุมชน นอกจากนี้โครงการสร้างเครือข่ายอาสาสมัครเฝ้าระวังไฟป่าได้ก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันระหว่างคนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

บทเรียนจากการเรียนรู้ของคนในชุมชนคือ กลไกในการบริหารจัดการเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชน 6 ประการคือ

1) การเสริมพลังความเชื่อ ความศรัทธาและความเป็นหนึ่งของคนในชุมชน การทำพิธีกรรม เลี้ยงป่าต้นน้ำทุกปีในหมู่บ้านและหมู่บ้านข้างเคียงพร้อมการอธิบายคุณค่า ความหมายของความเชื่อให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ช่วยในการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและมีความหมายต่อไปถึงความร่วมมือระหว่างกัน การใช้หลักคำสอนศาสนาอธิบายให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตสิ่งแวดล้อมที่คนในชุมชนเผชิญ หรือในกรณีที่มีการฝ่าฝืนกฎข้อห้ามต่าง ๆ ในพื้นที่ป่าต้นน้ำในพื้นที่ป่าที่บวช แล้วนำไปสู่ข้อตกลงที่เป็นเหตุเป็นผลและมีความหมายต่อการดำรงอยู่ จนนำไปสู่การกำหนดให้มีการบวชป่าเพื่อขยายพื้นที่อนุรักษ์ของชุมชนทุก ๆ 3 ปี และมีการบวชซ้ำพื้นที่เดิม

2) กลไกในการประสานงานกับหน่วยงานรัฐ โดยสร้างความร่วมมือในการออกกฎระเบียบปฏิบัติของชุมชนให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความต้องการของชุมชน และเข้มงวดในการบังคับใช้กฎหมาย และสร้างความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำ เช่น การร่วมกันทำฝายชะลอน้ำตามโครงการพระราชดำริของรัฐบาล

3) กลไกของเกษตรอินทรีย์ เกิดขึ้นด้วยกระบวนการร่ำฟางนา ไตร่ตรอง ทบทวน บทสอนของบรรพบุรุษ บทสอนของศาสนา ร่วมกับการแสวงหาความรู้และประสบการณ์จากภายนอก และสร้างกระบวนการปลูกสำนึกของผู้ผลิตให้เลี้ยวกลับ (U-turn) ทางความคิดที่เน้นในเรื่องความปลอดภัย นำความรู้สู่การปรับใช้ เช่น การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ พร้อมออกกฎระเบียบการจัดการขยะพิษ เช่น ขวดยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ถังปุ๋ยเคมี และตรวจสอบผลผลิตก่อนส่งตลาด นอกจากนี้ชุมชนได้เริ่มต้นพูดคุยเพื่อออกกฎระเบียบที่ไม่ให้คนภายนอกมาเช่าที่ดินทำการเกษตรที่ใช้สารเคมีทางการเกษตร

4) กลไกด้านการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ วัวและควาย ช่วยให้เกิดการฟื้นฟูระบบนิเวศ มูลสัตว์ทำให้น้ำดีและป่าฟื้นขึ้นมาโดยธรรมชาติอย่างช้า ๆ ทั้งยังก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์เลี้ยง โดยเลี้ยงควายเป็นเพื่อนให้กับผู้สูงอายุ มูลสัตว์สามารถนำไปผลิตปุ๋ยหมัก สามารถทดแทนปุ๋ยเคมีในอนาคตได้ ทั้งนี้การขยายพื้นที่เลี้ยงสัตว์จะช่วยลดพื้นที่ทำการเกษตรที่ใช้เคมี โดยคนในชุมชนเชื่อมั่นว่าการเลี้ยงสัตว์จะสร้างรายได้ที่ดีให้กับครอบครัวและชุมชนในอนาคต

5) กลไกการเฝ้าระวังดูแลไฟฟ้า เป็นการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิต โดยประสานกับหน่วยงานในท้องถิ่น มีการบังคับใช้กฎหมายตามนโยบายการลดหมอกควัน ทำแนวกันไฟ และการดับไฟป่าที่ชุมชนทำอยู่แล้วทุกปี

6) การสร้างเครือข่าย การสร้างเครือข่ายเป็นเงื่อนไขของความสำเร็จที่ขยายกว้างขึ้นและบอกความยั่งยืนในการสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ทั้งการสร้างเครือข่ายระดับลุ่มน้ำตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ รวมทั้งการสร้างเครือข่ายระดับตำบลเพื่อผลักดันให้แผนงานและโครงการของชุมชนเป็นแผนงานระดับตำบล

2.3 บ้านหนองเต่า จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นบนฐานการผลิตอาหารเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ นักวิจัยท้องถิ่นได้ร่วมกันทบทวนโครงสร้างปัญหา และสร้างโครงการในการแก้ไขปัญหา คือ

1) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร (ขุดสระน้ำ) นอกจากการได้สระน้ำไว้ทำเกษตรแล้วได้สร้างสำนึกให้กับสมาชิกในกลุ่มในการใช้น้ำอย่างประหยัด

2) โครงการบ้านหนองเต่าผลิตผักปลอดสารพิษสำหรับผู้บริโภคปลอดภัย ข้อมูลจากการสำรวจการปลูกพืชจากอดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ใช้สารเคมีทางการเกษตรจำนวนมาก เนื่องจากกลัวว่าผลผลิตจะไม่ดี ไม่ได้คุณภาพ จะทำให้ขายไม่ได้ ขณะที่ยังมีเกษตรกรบางส่วนที่ใช้สารเคมีทางการเกษตรน้อยจนถึงไม่ใช้เลย การเริ่มต้นของกลุ่มจึงเริ่มต้นกับคนกลุ่มน้อยที่ไม่ได้ใช้สารเคมีทางการเกษตรอย่างหนาแน่น เป้าหมายเพื่อก่อรูประบบการผลิตที่มีคุณภาพในระบบการผลิตปลอดสารพิษ “เป็นการเกษตรที่สุขภาพดี ให้การมีชีวิตต่อไป ไม่ใช่การเกษตรที่ทำลายชีวิต” “เป็นระบบที่ปลอดภัย มีสัมพันธภาพที่ยุติธรรม ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ทำให้เกิดความสุขทั้งสองฝ่าย”

3) โครงการค้นหาสร้างช่องทางตลาดทางเลือกในมิติจิตวิญญาณ เป็นโครงการที่เกิดขึ้นภายหลังการวิเคราะห์สภาพการผลิต การกำหนดอุดมการณ์ในการผลิต และการกำหนดตลาดที่เป็นทางเลือกที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยกำหนดพื้นที่การจัดจำหน่ายสินค้าใน 5 พื้นที่เครือข่ายดังนี้

1) การเริ่มต้นจำหน่ายกับตลาดในชุมชนได้แก่ ร้านค้าในชุมชน และโรงเรียนในชุมชน โดยจำหน่ายผักพื้นบ้านที่ปลูกตามฤดูกาล และผักที่เหลือจากการจำหน่ายให้กับโครงการหลวง

2) โครงการหลวงที่เป็นผู้ซื้อรายเดิม โดยจำหน่ายพืชหลักที่ปลูกตามพันธสัญญา

3) ตลาดนอกชุมชนคือ โรงพยาบาลที่มีความต้องการผลิตภัณฑ์ปลอดสารเคมี และโรงเรียนพหุทัยคอนวรงค์ จังหวัดเชียงใหม่ที่พร้อมต่อการให้การสนับสนุนชุมชน

4) เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ที่รับสินค้าปลอดสารเคมี ได้แก่ โรงเรียนเรยีนา จังหวัดเชียงใหม่ และร้านค้าผลิตภัณฑ์ปลอดสารในตลาดเมืองเชียงใหม่

5) ตลาดกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีผู้บริโภคที่ต้องการสินค้าปลอดสารเคมี โดยกลุ่มจะดำเนินการศึกษาความเป็นไปได้ทั้งในระบบออฟไลน์และระบบออนไลน์

ผลจากการดำเนินโครงการ กลุ่มเกษตรกรพบว่า ชุมชนได้มีแหล่งน้ำเพื่อการทำเกษตรได้ตลอดปีและน้ำเป็นสิ่งสำคัญในชีวิต น้ำไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุ แต่น้ำเป็นธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตทุกชีวิต การผลิตผักผสมผสานหลากหลายชนิดที่ปลอดภัยมีความสำคัญต่อผู้บริโภค และได้สร้างความสุขให้กับผู้ผลิตและผู้ซื้อ เป็นการให้ชีวิตแก่กันและไม่ทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้ว่าตลาดผักปลอดสารพิษหาได้ไม่ยาก แต่อยู่ที่การบริหารจัดการผลผลิตที่ส่งจำหน่ายให้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดปี ซึ่งชุมชนต้องบริหารจัดการภายในกลุ่มที่ร่วมกันผลิต บทเรียนสำคัญที่คนในชุมชนสะท้อนผลการเรียนรู้ในเวทีชุมชนมี 4 ประการคือ

1) รากเหง้าของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนมาจากการรวมตัวของกลุ่มชนในชุมชนที่อพยพจากหลากหลายถิ่นฐาน

2) ความไม่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เคลื่อนเข้าสู่เศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ที่เกษตรกรอยู่ในภาวะเสียเปรียบกับพ่อค้าคนกลาง ขณะเดียวกันเกษตรกรไม่มีตลาดทางเลือกเป็นของตนเอง นอกจากนี้การผลิตที่ขาดความรู้ทำให้เกิดปัญหาสุขภาพอันเนื่องมาจากการใช้สารเคมีและยาปราบศัตรูพืชที่ไม่ถูกวิธี

3) ผลจากการผลิตที่ไม่เชื่อมโยงกับการตลาดที่เหมาะสม ทำให้เกษตรกรขาดทุนและมีหนี้สินจากการลงทุนการทำเกษตร รวมทั้งมีค่าใช้จ่ายจากการบริโภคตามค่านิยมสมัยใหม่

4) วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของคนรุ่นใหม่ทำให้หลุดจากรากความเชื่อและวัฒนธรรมเดิมที่ขาดการสืบทอดแก่คนรุ่นหลัง

2.4 หมู่บ้านจะโบและหมู่บ้านปะสี เป็นหมู่บ้านที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกินในพื้นที่ คนในชุมชนจึงเลือกทำโครงการทอผ้าด้วยลายผ้าลาหู่ญ โดยได้เปิดเวทีให้คนทั้ง 2 หมู่บ้านได้เข้าใจปัญหาร่วมกัน กลุ่มสตรีลาหู่ญร่วมกันฟื้นฟูองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านเกี่ยวกับผ้า ลายผ้า และองค์ความรู้อื่น ๆ ที่มีอยู่ในชนเผ่าไม่ว่า ด้านการจักสานมาเป็นทางเลือกหนึ่งของแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากลำบากของชีวิตเพื่อจะให้เยาวชนคนรุ่นหลังจะได้มีการสืบทอดแล้วยังเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนด้วยเพื่อที่จะได้มีรายได้จากอาชีพเสริมเหล่านี้

การเชิญชวนพี่น้องในชุมชนเข้ามาร่วมกลุ่มพบว่า มีความยากลำบากในช่วงแรกเนื่องจากชาวลาหู่ญไม่เคยมีโอกาสร่วมประชุมหรือทำกิจกรรมใด ๆ มาก่อน การตั้งคำถามเพื่อให้ตอบในประเด็นต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องหนักหน่วงสำหรับชาวชุมชน แต่ท้ายที่สุดชาวลาหู่ญเริ่มมีความเข้าใจและยอมรับกระบวนการศึกษาชุมชนมากขึ้น และได้หันกลับไปมองความเป็นจริงของชุมชนตนเองและสังคมของลาหู่ญ การตระหนักรู้ทำให้ชาวลาหู่ญพร้อมร่วมเดินทางสู่การเรียนรู้ “เราจะเป็นกำลังใจให้แก่กันและร่วมมือกันกันฝ่าฟันปัญหาเพื่อสังคมลาหู่ญจนถึงที่สุด” “ข้าพเจ้าในฐานะที่เป็นนักวิจัยต้องถึ้นรู้ลึกภูมิปัญญาที่เป็นเยาวชนของชนเผ่าลาหู่ญที่ได้กลับมาร่วมศึกษาเรียนรู้ และพร้อมที่จะเป็นคนหนึ่งที่จะเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับพี่น้องเยาวชนสตรีลาหู่ญที่จะร่วมเดินทางเป็นพี่เป็นน้อง และร่วมหาทางออกของชีวิต”

การดำเนินกิจกรรมของชาวลาหู่ญยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากสามารถดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องได้ในบางครอบครัว แต่ชาวลาหู่ญยังมีความฝันและมุ่งมั่นที่จะใช้โครงการนี้เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างรายได้ด้วยการต่อเนื่องโครงการรื้อฟื้นภูมิปัญญาด้านการทอผ้าและลายผ้าลาหู่ญ เพื่อเป็นพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมการปลูกจิตสำนึกเพื่อการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน และขยายเครือข่ายโครงการรื้อฟื้นภูมิปัญญาด้านการทอผ้าเชิงมิติจิตวิญญาณให้ดำรงอยู่คู่กับชุมชนลาหู่ญ

2.5 หมู่บ้านป่าแป๋ การเกิดขึ้นของโครงการในหมู่บ้านป่าแป๋เกิดจากการวิเคราะห์ปัญหาในการปลูกพืชของชุมชนที่เคลื่อนตัวเข้าสู่การปลูกพืชในระบบสมัยใหม่มากขึ้น แต่คนในชุมชนกลับไม่ประสบ

ความสำเร็จในการสร้างรายได้เท่าที่ควร การฟื้นฟูอาชีพที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาเป็นอีกหนทางหนึ่งที่สมาชิกในชุมชนเห็นว่าช่วยสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มเดินทางเข้ามายังชุมชน โครงการแก้ไขปัญหาคำหนดขึ้นคือ

- 1) โครงการผลิตผักปลอดสาร อาหารปลอดภัย
- 2) โครงการสร้างและพัฒนาตลาดชุมชนหมู่บ้านป่าแป๋
- 3) โครงการยกระดับสินค้าท้องถิ่น

ผลจากการดำเนินโครงการที่ชี้ให้เห็นปัญหาของชุมชน ทำให้คนในชุมชนตัดสินใจออกแบบการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่อยู่บนจิตสำนึกเดิมและวิถีชีวิตของชาวเลวื้อะ การสร้างงานสร้างอาชีพหรืออาชีพจึงเริ่มต้นปลูกผักปลอดสารไว้บริโภคในชุมชนและจำหน่ายในร้านค้าของชุมชน โดยได้สร้างตลาดขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนในชุมชน จำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรที่ปลอดสารพิษที่เกิดขึ้นในชุมชนให้คนในชุมชนและผู้สัญจร รวมทั้งทำแปลงนาสาธิตไว้ในพื้นที่ข้างตลาดชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมและเป็นจุดสนใจให้แก่นักท่องเที่ยว การพัฒนาปรับเปลี่ยนการผลิตจึงเริ่มต้นไปพร้อมกับการตลาดในชุมชน ส่วนโครงการทอผ้า เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทอไว้ใช้เองและจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว และผลิตขึ้นตามคำสั่งซื้อของตลาดภายนอก โดยได้ปรับรูปแบบให้เป็นไปตามความต้องการของลูกค้าแต่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของชาวเลวื้อะเอาไว้ ทั้งนี้ชาวชุมชนยังรักษาวินัยการย้อมสีจากเปลือกไม้ธรรมชาติ ชาวชุมชนเห็นว่าการทอผ้าไม่ได้มีความหมายเพียงรายได้ที่เพิ่มขึ้น แต่เป็นการรักษาศิลปะและภูมิปัญญา รวมทั้งส่งต่อยุคคุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณีไปยังรุ่นลูกหลาน วิธีการทอผ้าในระบบรวมกลุ่มที่สร้างขึ้นช่วยให้ผู้สูงอายุไม่เหงาและมีสัมพันธ์ภาพระหว่างกันมากขึ้น ซึ่งแม้ว่ารายได้จากการจำหน่ายสินค้าไม่ได้มีจำนวนที่มากแต่คนในชุมชนกล่าวว่า “การทอผ้าทำให้มีความสุข” และผลของการรวมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มทอผ้าที่เป็นกลุ่มผู้หญิงทำให้กลุ่มผู้ชายได้ริเริ่มที่จะมีกลุ่มจักสาน จุดหมายคือ เปิดพื้นที่ของการพบปะแลกเปลี่ยนกันและนำผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นไว้ใช้ในครัวเรือน ทดแทนการซื้อผลิตภัณฑ์พลาสติกจากภายนอกชุมชน

บทเรียนจากการเรียนรู้ของชาวชุมชนป่าแป๋ที่สะท้อนจากเวทีชุมชนมี 4 ประเด็นคือ

- 1) ประสบการณ์ในการทำวิจัยด้วยกระบวนการของชุมชน ทำให้คนในชุมชนเข้าใจขั้นตอนการแก้ปัญหาว่าต้องมาจากการเก็บข้อมูล และนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการแก้ไขปัญหา
- 2) กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนทำให้รู้คุณค่าของธรรมชาติ มองเห็นผลกระทบของการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ไม่ถูกวิธี และที่สำคัญได้มองเห็นถึงความต้องการของคนเฒ่าคนแก่ คือ การได้อยู่กับลูกหลานในบ้าน ในชุมชน และเห็นพลังที่จะต่อสู้เพื่อสิ่งที่ดีกว่าให้กับลูกหลานในอนาคต

การอภิปรายผล

จากข้อค้นพบมีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. ชาวชุมชนทั้ง 5 ชุมชนได้สร้างความหมายของการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยได้ใช้มิติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นฐานในการเกื้อหนุนระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ จนเกิด

ความร่วมมือร่วมใจในการพิทักษ์รักษาสันติภาพและสิ่งแวดล้อมให้เป็นฐานในการสร้างความมั่นคงของพื้นที่ทำกิน มีการปกป้องรักษาพื้นที่ร่วมกันบนฐานการเกาะเกี่ยวทางวัฒนธรรม มีการแสวงหาความรู้ทางการเกษตรซึ่งเป็นความรู้จากภายนอกชุมชน ร่วมกันสร้างงานสร้างอาชีพที่อยู่บนฐานของความปลอดภัยและสัมพันธภาพกับผู้บริโภค ความปลอดภัยที่เกิดขึ้นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคอยู่บนพื้นฐานของสุขภาพที่ดี และการสร้างพื้นที่ทางการตลาดที่สร้างขึ้นในชุมชน จนขยายไปยังชุมชนใกล้เคียงและเครือข่ายผู้บริโภคทำให้การดำรงอยู่ของคนในชุมชนมีความหมายของการมีชีวิตที่ดีในเชิงสัมพันธภาพ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ (Probst, 2002) ที่กล่าวว่าการดำรงอยู่ (Survival) เกิดขึ้นได้ด้วยความมั่นคงในอาชีพ ซึ่งเกิดจากการมีรายได้ที่เพียงพอและบุคคลมีความพึงพอใจในงาน การต่อสู้ของชุมชนที่สร้างความหมายของอาชีพบนแผ่นดินเกิดจะช่วยให้บุคคลไม่ต้องเคลื่อนย้ายไปประกอบอาชีพในลักษณะชั่วคราว บางช่วง บางเวลา ซึ่งเป็นสถานะที่ต้องหางานให้ตัวเองอยู่ตลอดเวลา (Gregg, and Wadsworth, 1989)

2. การแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนที่พบว่า ได้มีความพยายามในการช่วยกันสร้างความหมายของเศรษฐกิจชุมชน โดยสร้างกิจกรรมการผลิตที่เชื่อมโยงกับการบริโภคในรูปของการจำหน่ายแจกที่คนในท้องถิ่นชุมชนได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมกันเป็นเจ้าของ ซึ่งมีรากฐานมาจากศักยภาพและภูมิปัญญาของคนในชุมชน เชื่อมร้อยกับความรู้ภายนอก ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับข้อชี้แนะของ Siwichailamphan, T. (2015) ที่อธิบายว่า เศรษฐกิจชุมชนต้องเริ่มต้นที่ภูมิปัญญาของชุมชนเคียงคู่ไปกับพัฒนาการของระบบทุนนิยม โดยชี้ว่าการพัฒนาขีดความสามารถของคนในครอบครัวและชุมชน มาจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งมีความหมายต่อความมั่นคงในอาชีพและการมีชีวิตที่ดี (Pirlmon, T., 2012)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แม้จะเริ่มต้นด้วยการปรับปรุงระบบการผลิตและค้นหาตลาดที่เหมาะสมกับระบบการผลิต ซึ่งเป็นทางเลือกที่ถูกต้อง แต่การสร้างการเปลี่ยนแปลงยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร การดำเนินการยังต้องใช้เวลา ดังนั้น การก้าวเข้าสู่ความสำเร็จทางเศรษฐกิจที่เร็วขึ้นควรใช้วิธีการสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Added) ให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรสู่ผลิตภัณฑ์อาหารและผลิตภัณฑ์อื่นที่ไม่ใช่อาหาร เช่น งานหัตถกรรม สิ่งสร้างต่าง ๆ โดยมีการจัดทำบรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้ผลิตผลทางการเกษตรอยู่ในสภาพที่รอการจำหน่ายได้ ซึ่งจะช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์มีอำนาจในการต่อรองทางเศรษฐกิจมากขึ้น

2. เนื่องจากชุมชนทั้ง 5 ชุมชน มีต้นทุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม การสร้างสรรค์มูลค่า (Value Creation) ให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยใช้ต้นทุนที่มีอยู่จะช่วยให้มูลค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชนสูงขึ้นกว่าการสร้างมูลค่าเพิ่มเพียงอย่างเดียว

3. การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการดำเนินกิจกรรมที่ช่วยสนับสนุนการมีรายได้เสริมที่เพิ่มขึ้นได้มาก เนื่องจากชุมชนทั้ง 5 ชุมชนอยู่ในพื้นที่การท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาเยือนอยู่เสมอ การนำกิจกรรมการเกษตร การทอผ้าเป็นฐานในการจัดการท่องเที่ยว และเสริมกิจกรรมด้านศิลปะ วัฒนธรรมจะช่วยให้คนในชุมชนสามารถสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นได้รวดเร็วขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเพื่อสนับสนุนชุมชนให้สร้างมูลค่าเพิ่มในผลิตภัณฑ์เพื่อให้สินค้ามีรายได้ที่สูงขึ้น และสามารถเก็บรักษาสินค้าไว้ได้นาน รวมทั้งสร้างเรื่องเล่าจากประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าเชิงสร้างสรรค์ อันเป็นผลให้สินค้ามีมูลค่าสูงมากยิ่งขึ้น
2. ควรมีการวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งจะเป็นอีกหนทางหนึ่งในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนบนฐานความภาคภูมิใจของกลุ่มชาติพันธุ์

References

- Department of Cooperative Governance and Traditional Affairs. (2016). *Local Economic Development (LED)*. Retrieved from <http://www.cogta.gov.za>. [27 May 2016].
- Gregg, P. and J. Wadsworth. 1989. A Short History of Labour Turnover, Job Tenure, and Job Security. *Oxford Review of Economic Policy*, 11 (1), 1975-1993.
- Probst, T. M. 2002. The Impact of Job Insecurity on Employee Work Attitudes, Job Adaptation, and Organizational Withdrawal Behaviors. In J. M. Brett & F. Drasgow (eds.) *The Psychology of Work: Theoretically Based Empirical Research*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Pirlmon, T. (2012). *Quality of Life Development*. Retrieved from [www.stou.ac.th/study/sumrit/11_54\(500\)/page1-11-54\(500\).html](http://www.stou.ac.th/study/sumrit/11_54(500)/page1-11-54(500).html). [8 October 2015].
- Siwichailamphan, T. (2015). *Local Economic Development*. Chiang Mai: Faculty of Economics, Chiang Mai University.



Associate Professor, Wandee Sutthinarakorn, Ph.D., Doctor of Philosophy (Vocational Education) Kasetsart University, Associate Professor, Vocational Education Department, Faculty of Education, Kasetsart University.